

1. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія : Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
2. Гніламёдаў, У. В. Вяртанне : раман / У. В. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 429 с.
3. Гніламёдаў, У. В. Расія : раман / У. В. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 672 с.
4. Гніламёдаў, У. В. Уліс з Прускі : раман / У. В. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 382 с.
5. Даль, В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Рус. яз., 1978 – 1980. – Т. 2. – 1979. – 779 с.
6. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : Больш за 65 тысяч слоў / І. М. Бунчук [і інш.] ; пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – Мінск : БелЭн, 1996. – 784с
7. Шур, В. Уласнае імя ў мастацкім тэксе : манаграфія / В. Шур. – Мазыр : МДПУ імя І. Шамякіна, 2010. – 207 с.
8. Цымбалова, Л. Н. Тайны происхождения наших фамилий / Л. Н. Цымбалова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 473 с.

ІМЕНАСЛОЎ ГІСТАРЫЧНАЙ АПОВЕСЦІ АНАТОЛЯ БЕНЗЕРУКА “МЯЧЫ ГРУНВАЛЬДА, АЛЬБО ДВАНАЦЦАЦЬ АБАРОНЦАЎ КАРАЛЯ”

Талатыннік М.А.,

*студэнтка 3 курса БрДУ імя А.С. Пушкіна, г. Брэст, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Бут-Гусаім С.Ф., канд. філал. навук, дацэнт*

Ключавыя словы. Паэтонім, антрапаэтонім, асабовае імя, мянушка, “гаваркое” імя.
Keywords. Poetonym, anthropoethonym, personal name, nickname, "talking" name.

У аповесці “Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля” Анатоль Бензярук вядзе для юнага чытача займальны аповед пра знакамітую Грунвальдскую бітву, у якой сышліся магутныя рыцары Крыжацкага войска, што вёў у бой вялікі магістр Ульрых Юнгінген, з палякамі і ліцвінамі, якімі кіравалі кароль Уладзіслаў Ягайла і вялікі князь Аляксандр Вітаўт. Па-мастацку ўваскрашаючы карціны гэтай знакавай для айчыннай гісторыі падзеі, пісьменнік умела выкарыстоўвае вобразна-выяўленчыя магчымасці ўласных імёнаў, якія з’яўляюцца каштоўным помнікам матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў.

Мэта прадстаўленай працы – вызначэнне культурна-гістарычнай спецыфікі антрапанімікону аповесці А. Бензера; акрэсленне адметнасці мастацкага іменаслову гістарычнай прозы, адрасаванай дзецям і юнакам. Актуальнасць даследавання абумоўлена ростам інтарэсу да дзіцячай літаратуры як культурнага феномену, недастатковай вывучанасцю паэтанімікону літаратуры для дзяцей. Надзённасць даследавання вызначаецца неабходнасцю вывучэння літаратурнага анамастыкону ў кантэксце новай лінгвістычнай парадыгмы, у цэнтры ўвагі якой – адлюстраванне ў моўных знаках нацыянальнай і сусветнай культуры. Навізна працы ў тым, што ўпершыню робіцца спроба сістэмнага онамапаэтычнага аналізу антрапанімікону аповесці Анатolia Бензера.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання паслужыла аповесць “Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля”. Расказваючы юнаму чытачу пра найважнейшую падзею беларускай гісторыі, пісьменнік умела выкарыстоўвае прагматычны патэнцыял іменаслову – язычніцкіх, хрысціянскіх імён, мянушак і патронімаў. У згаданым творы Анатolia Бензера было зафіксавана 70 антрапаэтонімаў. Спецыфіка матэрыялу прадвызначыла выкарыстанне ў даследаванні апісальнага метаду ў яго канкрэтных прыёмах: назіранне, абагульненне, класіфікацыя анамастычнага матэрыялу, а таксама метаду кантэкстуальнай інтэрпрэтацыі паэтонімаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Анатоль Бензярук раскрывае чытачу старонкі гісторыі Радзімы. Таму ў творы не раз называюцца імёны рэальных гістарычных дзеячаў. Гэта найменні валадароў дзяржаў XV стагоддзя, асноўнага часу дзеяння аповесці – *онімы-сучаснікі*: імёны польскага караля **Уладзіслава Ягайлы**, літоўскага князя **Аляксандра Вітаўта**, сына хана Залатой Арды **Джэладзіна**, чэшскага караля **Вацлава**, венгерскага караля **Сігізмунда**; імёны палкаводцаў: магістра Тэўтонскага ордэна **Ульрых Юнгінгена**, камандора **Ліхтэнштайна**, маршала **Валенрода**. Аўтар аповесці прыгадвае старонкі

гісторыі Вялікага Княства Літоўскага, таму ў творы ўжываюцца *онімы-рэтраспекцыі* – імёны вялікіх князёў **Гедзіміна** і **Альгерда**. Некаторыя вядомыя ў сусветнай гісторыі валадары мелі не толькі імёны, але і характарыстычныя празванні-мянушкі, што адлюстравана ў аповесці: “Жыў-княжыў у Пінску слаўны гаспадар Юрый, **па мянушцы Нос**” [1, с.35]; “*Комтур быў са старажытнага роду. Усе мужчыны ў сям’і насілі аднолькавае імя, Генрыхі – бацька, дзед, прадзед і гэтак ажно да Генрыха Чэшскага і Генрыха Рускага, заснавальнікаў роду. Яны атрымалі мянушкі не за тое, што адзін быў чэхам, а другі русінам. Зусім наадварот: адчайна і смела змагаліся продкі Плаўэна супраць славян, прыхоплівалі чужыя землі, на іх замкі свае будавалі, таму і стаў забойца чэхаў звацца Чэшскім, а забойца русаў Рускім*” [1, с. 74].

Прадстаўлены ў аповесці і даўні звычай надання дзіцяці імені таго святога заступніка, у дзень памяці якога нарадзіўся чалавек. Так, пінская князеўна атрымала імя **Яна**, бо нарадзілася на дзень **Святога Яна**. Адаптуючыся да славянскіх моў, хрысціянскія імёны сталі ўтвараць размоўна-бытавыя і ацэначныя формы. Так, памяншальныя формы (дэмініватывы) сталі выкарыстоўвацца для наймення дзяцей, што знайшло адлюстраванне ў аповесці: “*Ну, Яська, і ты спрабуй*” [1, с. 36]. Ужываецца на старонках гістарычнай аповесці і даўняя граматычная форма клічнага склону імені: “*Глянь, Вітаўце, як на поўначы, на захадзе ўзняліся жалезнагаловыя пачвары*” [1, с. 11].

Што да імёнаў персанажаў, створаных фантазіяй пісьменніка, то яны адлюстроўваюць мадэлі іменавання, якія існавалі ў XV стагоддзі. Так, некаторыя героіносяць язычніцкія імёны: рыцары **Дабяслаў**, **Келбаса**, **Збігнеў**, **Земавіт**, майстар **Яраслаў**. Частка герояў, якія прынялі хрысціянскую веру,носяць праваслаўныя або каталіцкія імёны: каралеўскі духоўнік **Барташ**, святар **Мікалай**. Некаторыя персанажы ідэнтыфікуюцца праз пасрэдніцтва хрысціянскага імені і язычніцкага празвання-мянушкі: майстар **Данілка Русін**, стараста ў Быдгашчы **Януш Бярозавая Галава**, палкаводцы **Ян Сокал**, **Ян Жыжжа** і інш. З XII стагоддзя на нашых землях стаў ужывацца такі кампанент антрапанімічнай лексікі, як **патранімічнае іменаванне**: “*Прыставіў князь да дачкі выхавачэля – даўгавусага Кіршу Данілавіча, вопытнага ваяра*” [1, с. 35].

Паэтонімамі ў кантэксце аповесці А. Бензерука з’яўляюцца не толькі асабовыя імёны, але і непарыўна звязаныя з імі апелятывы-прыдаткі. У падобных выпадках адпаведныя агульныя назоўнікі маюць непасрэдныя адносіны да персанажаў, характарызуюць іх паводле той ці іншай прыкметы. Азначэнні-прыдаткі пры асабовых імёнах у творы А. Бензерука ўтрымліваюць наступныя віды інфармацыі пра носьбітаў імёнаў. Яны указваюць на род заняткаў, сацыяльнае становішча персанажа: “*Але Барташ-капелан паспеў пракрычаць войску: “Мы пераможам!”*” [1, с. 77]; “*Данілка-майстра, бы пух молат падкідвае*” [1, с. 51]; паказваюць на месца нараджэння героя: “*Замежныя рыцары доўга ваяваць могуць, ды толькі за грошы*”, – *непакоіцца Ян-кракавяк*” [1, с. 47]; акрэсліваюць знешнасць чалавека: “*Лічыць стары Кірша-даўгавус*” [1, с. 89].

З пункту гледжання літаратурна-мастацкай анамастыкі, многія з імёнаў персанажаў аповесці з’яўляюцца “гаваркімі” онімамі. Імя хуткага, імклівага, смелага каралеўскага пасланца, які пераадольвае ўсе перашкоды на сваім шляху, – **Збігнеў Чайка**. Унутраная форма імені раскрываецца праз характарыстыку носьбіта наймення, якая гучыць з вуснаў падканцлера Каралеўства Польскага: “*Чайка – самы адважны і надзейны, хто і на крылах бурана данясе добрую вестку*” [1, с. 12]. Мастацкі эфект ва ўжыванні антрапоніма ствараецца за кошт аманімічнага каламбура. Аўтар абыгрывае семантыку этымона язычніцкага імені, ужытага ў складзе адмоўнага параўнання: “*Не над морам ляціць чайка. Мільгаюць над высокімі снягамі капыты гарачых коней. Удзень сонца асвятляе доўгую дарогу, рагаты месяц уначы. Нясуцца коні, коўзаюцца крытыя сані. Услед прыспяшаецца невялічкі атрад вершнікаў. Меладычна звяняць бомы, бы з заснежаным лесам гамоняць. Важны чалавек едзе: каралеўскі пасланец вязе грамату Вітаўту*” [1, с. 12].

Адлюстраваны ў аповесці і стары звычай змены імені, звязаны з падзеямі ў жыцці асобы. Так, комтур Тэцінген пасля Грунвальдскай бітвы атрымаў новае імя, што трапна акрэслівала паводзіны палахлівага рыцара, які збег з поля бітвы: “*А вось Тэцінгена адолеў не чужы рыцар, а страх за сваю скуру. Меў комтур зычны голас. Калі пабачыў, што справа – швах, тады крычаў сваім воям: “Хэрум! Хэрум!” (што значыць “Назад! Назад!”).* Комтур

*Тэцінген, хвалько і задзіра, наперадзе ўсіх даваў драпака. За тае пары яго звалі **Рэйтар-Хэрум** – Рыцар-Назад” [1, с. 12].*

Заклучэнне. У аповесці А. Бензерука сродкам мастацкага адлюстравання фактаў і постацяў далекага мінулага з’яўляюцца насычаныя культурна-гістарычнай інфармацыяй уласныя імёны, якія становяцца адным з найважнейшых спосабаў выражэння светапогляду чалавека далёкага XV стагоддзя – перыяду ўзаемадзеяння язычніцтва і хрысціянства. Антрапаэтонімы выконваюць ідэнтыфікуючую, сацыяльную, культурна-гістарычную, характарыстычную, ацэначную, эмацыянальную функцыі. У гістарычнай аповесці, адрасаванай дзецям, пераважаюць гаваркія імёны, прагматычная значнасць якіх ракрываецца ў кантэксце твора праз апісанне знешнасці, учынкаў, узаемін персанажаў.

1. Бензарук, А. Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля /А.Бензарук–Мінск: Маст.літ., 2012. – 130 с.

ТАРУСА КАК «МЕСТО ДУШИ» В ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВЕ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ

Тишкова О.В.,

*студентка 2 курса ВГУ имени П.М. Машерова, г. Витебск, Республика Беларусь
Научный руководитель – Крикливец Е.В. доктор филол. наук, доцент*

Ключевые слова. Марина Цветаева, Таруса, поэзия, память, биография, гений места.
Keywords. Marina Tsvetaeva, Tarusa, poetry, memory, biography, genius loci.

В аксиологической и топографической парадигме Марины Цветаевой, одной из ключевых фигур поэзии Серебряного века, Таруса занимает особое место. Этот топоним выходит далеко за рамки сугубо географической точки, трансформируясь в её эпистолярном и поэтическом наследии в сакральное понятие – «место души». Таруса стала для неё символом утраченного рая детства, источником глубочайшего вдохновения и пространством, с которым она ощущала духовное родство до конца своих дней. Актуальность данной работы заключается в исследовании феномена «гения места» (genius loci) и его влияния на формирование и творческую эволюцию поэта. Цель работы – проанализировать роль Тарусы в судьбе и поэтическом мире Марины Цветаевой, определив ключевые образы и мотивы, связанные с этим городом.

Материал и методы. Исследование проводилось на материале произведений русского поэта Серебряного века Марины Цветаевой. В процессе работы использовались биографический и культурно-исторические методы.

Результаты и их обсуждение. Таруса – небольшой городок Калужской области (ранее губернии), расположившийся на берегу реки Оки. В этом тихом, одухотворенном месте побывало множество творческих личностей, таких как Николай Заболоцкий, Белла Ахмадулина, Константин Паустовский, похороненный именно в этом городе.

Семья Цветаевых начала проводить лето в Тарусе с 1892 года, года рождения Марины. Именно здесь, на высоком берегу Оки, среди «сосен, болот и мхов» [1, с. 34], формировалось её уникальное мироощущение. Простые атрибуты дачной жизни – купание в реке, походы за грибами и ягодами, вечерние костры – наполнили её детство ощущением счастья и гармонии, что впоследствии было отражено в мемуарах сестры Марины – Анастасии: «Полноценнее, счастливее детства, чем наше в Тарусе, я не знаю и не могу вообразить» [2].

Тарусская природа стала одним из первых и сильнейших впечатлений юной Марины. Ока, сосновые леса, Почуевская долина, которую она называла «Долиной грез», – все эти пейзажи стали не просто фоном, а активным участником её раннего лирического опыта. Это было пространство абсолютной свободы, где рождались первые поэтические импульсы.

Тарусский период был воплощен в ранних сборниках Цветаевой «Вечерний альбом» (1910) и «Волшебный фонарь» (1912). Стихотворения, созданные здесь или вдохновлённые воспоминаниями о Тарусе, пронизаны светлой ностальгией. В известном стихотворении «Ах золотые деньки...» она пишет: